

INDSAT FAR UDSAT BARN?

HVERDAGSLIV OG TRIVSEL
BLANDT BØRN AF FÆNGSLEDE

**INDSAT FAR, UDSAT BARN?
HVERDAGSLIV OG TRIVSEL BLANDT BØRN AF FÆNGSLEDE**

Redigeret af Trine Jørgensen

Oplag: 2000

Layout: Hedda Bank

Foto: Svend Erik Andersen, Kriminalforsorgen, Ole Bo Jensen, Jeppe Carlsen

Thomas Borberg (Polfoto), Finn Heidelberg (Polfoto) og Colourbox

Tryk: Rosendahls a/s

ISBN: 978-87-7119-381-7

e-ISBN: 978-87-7119-382-4

SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

DK-1052 København K

Tlf. 33 48 08 00

E-mail: sfi@sfi.dk

www.SFI.dk

SFI's publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden.

Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver SFI's publikationer, bedes sendt til centeret.

Hæftet er blevet til med støtte fra Egmont Fonden

INDHOLD

2	INTRODUKTION
2	OM PROJEKTET
4	BØRN AF FÆNGSLEDE – OG DERES FORÆLDRE
5	FORÆLDRE I FÆNGSEL – ET OVERBLIK
7	BØRN AF FÆNGSLEDE – ET OVERBLIK
10	RIKKE BETAK: "MANGE AF BØRNENE UDVIKLER STORE RADARER OVENPÅ HOVEDET"
12	FAMILIELIV MED FAR I FÆNGSEL
13	FAMILIENS RESSOURCER OG SAMVÆR
15	HVERDAG MED FAR I FÆNGSEL
17	LINE KRABSEN: "VI KAN IKKE ÆNDRE PÅ FÆNGSLINGEN, MEN VI KAN ÆNDRE PÅ FAMILIENS TRIVSEL"
18	RELATIONER TIL DEN FÆNGSLEDE
19	PÅ BESØG I FÆNGSLET
21	FORHOLDET TIL FAR
24	ELISABETH TOFT: "BØRNENE ER OFTE DEM, SOM DE INDSATTE FØLER, DE HAR SVIGTET ALLERMEST"
26	HVERDAGEN I SKOLE OG FRITID
27	BØRN AF FÆNGSLEDE I SKOLEN
29	HEMMELIGHEDER I OG UDEN FOR FAMILIEN
31	FRITID, LIVSSTIL OG TRIVSEL
33	PER LARSEN: "FAGGRUPPERNE OMKRING BØRNENE SKAL VIDE MERE OM DERES VILKÅR"
34	PERSPEKTIVER
35	IDEKATALOG: INDSATSER FOR BØRN AF FÆNGSLEDE
39	HELENE OLDRUP: "MAN KAN IKKE TALE OM 'BØRN AF FÆNGSLEDE' SOM EN SAMLET GRUPPE"
40	KONKLUSION

Om projektet

Omkring 5-6 pct. af en børneårgang oplever, at mindst en af deres forældre afsoner en kortere eller længere dom i løbet af deres barndom.

Blandt børn født i 1994 og 1995 er der fx 6.559 børn, hvis far har været en eller flere gange i fængsel, inden de fyldte 18 år. Og ser vi på tværs af årgangene, var der i 2012 knap 4.000 børn under 18 år, hvis far eller mor sad i fængsel – enten hele året eller dele af det.

Dette hæfte sætter fokus på disse børns vilkår og hverdag. Hvor mange er de, og hvilke slags familier kommer de fra? Hvordan påvirker fængslingen deres og familiens liv? Hvordan klarer de sig i skolen og blandt kammerater? Hvordan oplever de selv deres hverdag og forholdet til den fængslede? Og hvilken rolle spiller det, hvornår og hvor ofte i opvæksten, et barn oplever, at far eller mor bliver indsat?

Hæftet bygger på resultaterne af undersøgelsen "Børn af fængslede", som er finansieret af Egmont Fonden og gennemført af SFI i 2016.

BAGGRUND FOR UNDERSØGELSEN

Den internationale forskning viser, at det har langt-rækkende konsekvenser for et barn, når far eller mor kommer i fængsel – både fordi barnet mister kontakten med forælderen i hverdagen, men også fordi fængslingen kan have afledte konsekvenser for familien. Det kan fx være dårligere økonomi, et sværere familieliv, flere hemmeligheder, drilleri i skolen og risiko for, at barnet selv havner i vold eller kriminalitet. Dertil kommer, at børn af fængslede oftere har forældre med få ressourcer, fx i form af manglende uddannelse eller psykiatriske problemer. Det kan derfor være svært at konkludere entydigt, om det er fængslingen i sig selv eller andre faktorer i familiens baggrund, der har betydning for børnenes liv.

DET BYGGER UNDERSØGELSEN PÅ:

Resultaterne i dette hæfte bygger på forskellige typer data om børn og unge med forældre i fængsel – og deres familier.

- **Registerdata.** Der trækkes på anonymiserede registeroplysninger om de fængslede forældre og deres børn og familier, indsamlet af Danmarks Statistik. Det er bl.a. oplysninger om antal indsatte forældre, antal børn, familietyper, indkomst, uddannelse og psykiatriske diagnoser. For at kunne sammenligne børn af fængslede og deres vilkår med andre børnegrupper trækkes der også på oplysninger om anbragte børn og om børn generelt.
- **Spørgeskemaundersøgelse.** SFI har i 2015 gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt 3.744 børn på 11, 13, 15 og 17 år (og den omsorgsgiver, de bor hos), som i hele eller en del af 2013 havde en far i fængsel. Derudover er en sammenligningsgruppe blandt tilfældigt udvalgte 13- og 17-årige blevet inviteret til at besvare spørgeskemaet. I alt 43 pct. af de inviterede børn har svaret.

Spørgeskemaet er udarbejdet, så svarene kan sammenlignes med svar fra SFI's undersøgelse *Børn og unge i Danmark – Velfærd og trivsel 2014*, der omhandler et tilfældigt udsnit af alle børn i Danmark. Det gør det muligt at sammenligne børn af fængslede med børn generelt på en lang række områder.

- **Kvalitative interviews.** Der er gennemført interviews med 36 børn og unge på mellem 5 og 25 år og med 19 forældre. Interviewene er gennemført som en åben samtale med en spørgeguide, og til børnene og de unge er der brugt visuelle metoder som tegninger, følelsesikoner og koncentriske cirkler.

I Danmark er der nogenlunde lige så mange børn i en årgang, der oplever, at en af (eller begge) deres forældre bliver fængslet, som der er børn, der bliver anbragt eller lever i fattigdom i barndommen. Børn af fængslede får imidlertid ikke den samme politiske og socialfaglige bevågenhed, som fx anbragte børn gør.

I de seneste årtier er børnenes vilkår dog kommet mere i fokus. Det gælder både hos Kriminalforsorgen, der har arbejdet for at skabe bedre rammer for besøg og kontakt mellem fængslede og deres børn, og i opblomstringen af forskellige frivillige

organisationer, der arbejder på at skabe netværk mellem familier til fængslede og forbedre deres vilkår. Hensigten med denne undersøgelse er bl.a. at forbedre vidensgrundlaget for disse aktører og bidrage til udviklingen af nye strategier og indsatser målrettet børnenes udfordringer.

Oplysningerne i dette hæfte bygger både på registerdata, spørgeskemaer og interviews med børn og unge, hvis far er eller har været i fængsel. Der indgår derfor et omfattende og unikt datamateriale, der giver mulighed for at undersøge mange aspekter af emnet.

BØRN AF FÆNGSLEDE – OG DERES FORÆLDRE

5	FORÆLDRE I FÆNGSEL – ET OVERBLIK
7	BØRN AF FÆNGSLEDE – ET OVERBLIK
10	RIKKE BETAK: "MANGE AF BØRNENE UDVIKLER STORE RADARER OVENPÅ HOVEDET"

Forældre i fængsel – et overblik

Indsatte i danske fængsler, der har børn, adskiller sig fra andre indsatte på en række områder. De er ældre, har kortere domme og har begået andre typer kriminalitet. Særligt fædre i fængsel har gennemgående færre ressourcer end fædre generelt og er på nogle områder også mere udsatte end fædre til anbragte børn.

I dette afsnit tegnes et portræt af de indsatte, der har børn, og mere generelt af fædre til børn af fængslede. Undersøgelsen trækker her på registerdata fra perioden 2000 til 2013. I denne periode er der sket et fald i antallet af børn med en forælder i fængsel, bl.a. pga. nye afsoningsmuligheder som samfundstjeneste og fodlænkeordning.

INDSATTE FORÆLDRE – EN SÆRLIG GRUPPE

Blandt alle indsatte i danske fængsler og arresthuse i løbet af 2013 var der 4.021, der havde børn. Langt de fleste var mænd, mens 216 var kvinder.

De fængslede forældre udgør en særlig gruppe blandt de indsatte. De er gennemsnitligt ældre og har kortere domme end indsatte generelt, og de har ofte også begået andre typer forbrydelser. Hver

fjerde indsatte forælder i 2013 var således fængslet for en ejendomsforbrydelse (fx indbrud, tyveri eller hæleri), og en anden fjerdedel var fængslet for voldskriminalitet. Blandt indsatte generelt var det kun 18 pct., der sad i fængsel for ejendomsforbrydelser, mens langt flere – 29 pct. – var fængslet for vold.

FÆRRE FÆNGSLEDE FORÆLDRE SIDEN 2000

I perioden fra 2000 til 2013 er der sket et fald i antallet af indsatte forældre og dermed også et fald i andelen af børn, der oplever at have en forælder i fængsel. I 2000 var det 0,61 pct. af alle danske børn mellem 0 og 17 år, der havde en forælder i fængsel. I 2013 var tallet faldet til 0,33 pct. af de 0-17-årige.

At der er blevet færre forældre i danske fængsler, skyldes først og fremmest en række ændringer i retssystemet. Brugen af samfundstjeneste som straf er blevet mere udbredt i perioden, og i 2005 indførtes en lov, der gør det muligt for færdsselslovovertredere at afsone i deres eget hjem, hvis de bærer en elektronisk fodlænke. Ordningen bruges i stigende grad og kan nu tilbydes alle, der har fået domme på højst et halvt år.

PORTRÆT AF DEN FÆNGSLEDE FAR

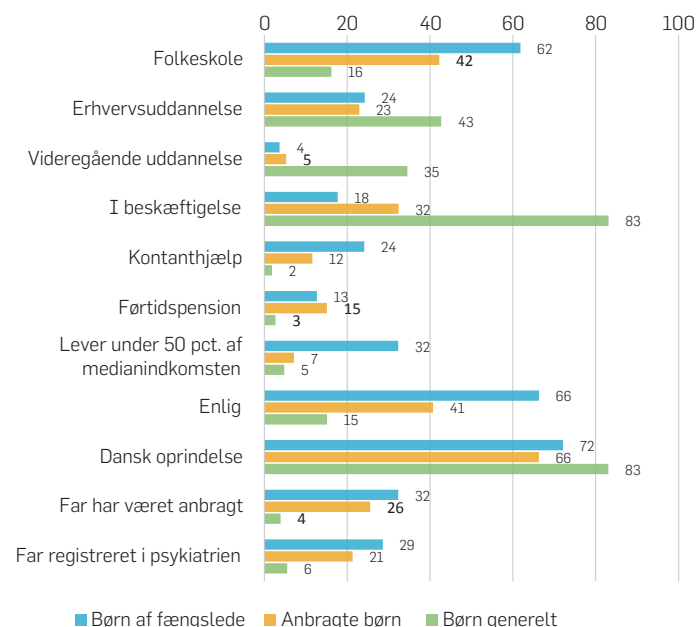
Fængslede fædre er ikke kun en særlig gruppe, sammenlignet med andre indsatte – de er også en særlig gruppe blandt danske fædre generelt.

Ser vi på fædrene til de 3.903 børn, der havde en forælder i fængsel i 2012, er de langt mere udsatte end fædre generelt på en række områder: 62 pct. af dem har folkeskolen som højeste uddannelse, kun 18 pct. er i arbejde, 24 pct. er på kontanthjælp, 66 pct. af dem bor alene, og 29 pct. har en psykiatrisk diagnose (se også figur 1).

I sammenligning med en anden udsat fædregruppe, nemlig fædre til anbragte børn, er fædre til fængslede på en række områder de mest udsatte. Fængslede fædre lever mere end 4 gange oftere end anbragte børns fædre under fattigdomsgrænsen og er oftere på kontanthjælp, og flere af dem har en psykiatrisk diagnose. Endelig har 26 pct. af fædre til anbragte børn selv været anbragt som barn – mens der er endnu flere blandt fængslede fædre, nemlig 32 pct.

FIGUR 1

Fængslede fædre, fædre til anbragte børn og fædre generelt, fordelt på udvalgte forhold. Procent.

Note: Videregående uddannelse dækker over kort, mellemlang og lang videregående uddannelse.

Børn af fængslede – et overblik

Børn af fængslede har gennemgående færre ressourcer end børn generelt. Der er imidlertid også væsentlige forskelle mellem børnene – både når det gælder de vilkår, de er vokset op under, og den plads, fængslingerne har haft i deres barndom.

I det følgende tegnes et overordnet portræt af børn, hvis far sidder i fængsel. Der trækkes på registerdata og spørgeskemaoplysninger, der på forskellige måder belyser, hvilke vilkår børnene lever under, og hvilken rolle det spiller hvornår, hvor ofte, og hvor længe deres far har siddet i fængsel i løbet af deres barndom.

PORTRÆT AF ET BARN MED FAR I FÆNGSEL

I 2012 var der 3.903 børn under 18 år i Danmark, som havde en far i fængsel. Disse børn adskiller sig på en række områder fra danske børn generelt, viser registeroplysningerne (se figur 2).

Ved fødslen har børn af (senere) fængslede oftere lav fødselsvægt end børn generelt, og de vokser op i familier, der ofte er mere komplekse end familier generelt. Børn af fængslede har oftere halvsøsken- de – 11 pct. mod kun 4 pct. af børn generelt – og 18 pct. af dem bor i stedfamilier, dvs. familier, hvor den forælder, barnet bor sammen med, har en ny partner. Det samme gælder kun 8 pct. af børn generelt.

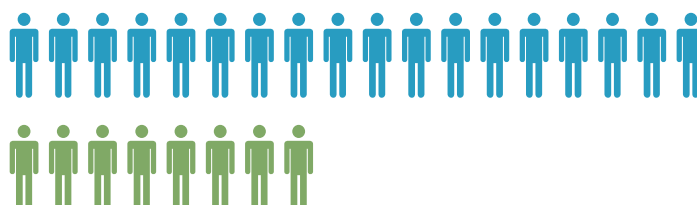
Børn af fængslede har også flere vanskeligheder i forhold til mentalt helbred (8 pct.) og får mere offentlig støtte i form af forebyggende foranstaltninger (11 pct.) og anbringelse uden for hjemmet (12 pct.) end børn generelt. Blandt børn af fængslede er der flere efterkommere end blandt børn generelt.

Oplysninger fra projektets spørgeskemaundersøgelse bekræfter det billede af børnene, som registre- rene tegner. Godt 1.100 unge på 11, 13, 15 og 17 år har, sammen med deres primære omsorgsgiver, besvaret en række spørgsmål om hverdagen som barn af en fængslet. Af dem har 15 pct. oplyst, at

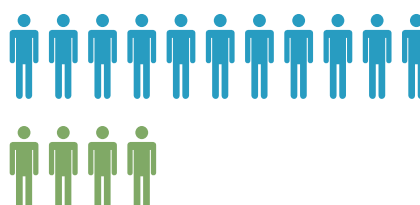
FIGUR 2

Børn af fængslede og børn generelt, fordelt på udvalgte forhold.

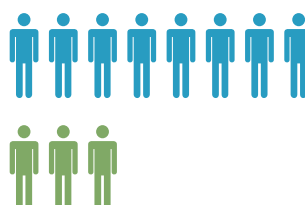
Stedfamilie

Halvsøskende

Registreret i psykiatrien

Anbragt inden det 18. år

Børn af fængslede
1 pct.

Børn generelt
1 pct.

de ikke bor sammen med deres mor, mens 79 pct. ikke bor sammen med deres far. Knap halvdelen bor i eneforsørgerfamilier, 23 pct. bor i stedfamilier, og knap hver femte bor i kernefamilie. Hver tiende af børnene oplyser, at de er anbragt i plejefamilie, på døgninstitution eller opholdssted.

FÆNGSLINGSFORLØB OG OPVÆKSTVILKÅR

Børn af fængslede er overordnet set en udsat gruppe. Ser man nærmere på sammenhængen mellem hvornår og hvor ofte i barnets liv, far har siddet i fængsel, og barnets grad af udsathed, er der imidlertid væsentlige forskelle på de vilkår, børnene vokser op under. Udsatheden måles her på faktorer som forældrenes økonomi og uddannelse og på, hvor ofte børnene anbringes eller får en psykiatrisk diagnose.

Denne del af undersøgelsen bygger på registerdata om børn født i 1994 eller 1995, der har haft en far i fængsel på et eller flere tidspunkter, inden de fyldte 18 år. Det drejer sig om i alt 6.559 børn eller knap 5 pct. af de to årgange. Deres forløb strækker sig fra børn, hvis far har været i fængsel en enkelt gang i løbet af deres barndom til en mindre gruppe børn, hvis fædre har været indsat op til 29 gange, inden børnene fyldte 18 år.

Blandt de 6.559 børn er 22 pct. blevet anbragt i løbet af barndommen. 23 pct. har fædre, som har en psykiatrisk diagnose, mens 17 pct. har mødre med en psykiatrisk diagnose. 12 pct. af børnene selv får en psykiatrisk diagnose i løbet af deres opvækst.

Inddrager man de fængslingsforløb, børnene har oplevet, bliver billedet mere nuanceret. Langt de fleste af børnene – godt 5.700 børn eller 88 pct. af hele gruppen – har kun oplevet, at deres far har fået få og korte fængslinger, der typisk har ligget omkring barnets skolestartsalder. Disse børn kommer fra familier, der relativt set har lidt flere ressourcer end de øvrige familier i gruppen. Færre af dem bliver anbragt, færre af deres fædre har

psykiatriske diagnoser, og færre af deres forældre er kortuddannede, sammenlignet med gruppen som helhed. Der er dog stadig tale om børn, der er væsentligt mere udsatte end danske børn generelt.

I den anden ende af spektret finder vi en mindre del af børnene, hvis fædre har oplevet mere komplekse fængslingsforløb. De er fx kommet i fængsel første gang tidligt i barnets liv, har fået mange domme i løbet af barnets opvækst eller få langvarige domme. For disse børn må faderens fængslinger formodes at have været et tilbagevendende vilkår, og de er på mange måder mere udsatte end den størstedel af børnene, der kun har oplevet få og korte fængslinger.

Blandt de børn, hvis fædre har oplevet allerflest fængslinger, er der fx flere blandt både fædrene (33 pct.) og børnene selv (18 pct.), der har en psykiatrisk diagnose, end der er i gruppen som helhed. Der er også langt flere af disse børn (38 pct.), der oplever at blive anbragt i løbet af deres barndom, end der er i gruppen som helhed. Det samme gælder de børn, hvis fædre har fået de længste domme: Her bliver 42 pct. af børnene anbragt i løbet af deres barndom.

Man kan ikke sige entydigt, om det er fængslingsforløbene, der er årsag til forskellene i børnenes udsathed, for der kan være mange andre forhold, der påvirker dem i opvæksten. Resultaterne viser dog, at børn af fængslede er en mangfoldig gruppe, hvor en mindre del er særligt udsat og kan tænkes at have behov for mere skræddersyede indsatser (se også Idekatalog side 35).

FÆDRES FÆNGSLING OG BØRNS TRIVSEL

Hvordan påvirker de forskellige fængslingsforløb børnenes trivsel, som den ser ud her og nu? Det er søgt indkredset i projektets spørgeskemaundersøgelse. Her kan svarene give nogle fingerpeg om sammenhængen mellem forskellige fængslingsforløb og barnets oplevelse af sin hverdag.

Analysen viser, at de børn, der var store – dvs. over 7 år – da deres far kom i fængsel første gang, synes, at de klarer sig dårligere i skolen rent fagligt, end børn, hvis far kom i fængsel, da de var mindre (begge grupper med en kortere fængsling af faderen). Børn, som var større, da deres far kom i fængsel, føler sig oftere mobbet end børn, hvis far fik en lang dom, da de var små.

Resultaterne tyder på, at store børn og unge berøres i deres hverdagsliv uden for hjemmet, når faderen

kommer i fængsel relativt sent i barndommen. Når det gælder konflikter i hjemmet, er det særligt børn, hvis far fik en langvarig dom tidligt i deres liv, der oplever problemer.

Ser man på børnenes sociale og mentale trivsel, er der derimod ingen forskelle, som kan henføres til forskellige typer fængslingsforløb i børnenes opvækst. Børn af fængslede har dog som samlet gruppe en væsentligt lavere trivsel end andre børn (se også side 29).

Rikke Betak:

"Mange af børnene udvikler store radarer ovenpå hovedet"

Rikke Schultz Betak arbejder som familiebehandler på Pension Engelsborg og leder samtalegrupper for indsatte fædre i danske fængsler. Pension Engelsborg råder bl.a. over et familiehuse, hvor der kan bo op til fem familier ad gangen. Her kan den indsatte tilbringe den sidste del af sin afsoning sammen med familien, hvis familien har brug for et behandlingstilbud. Rikke Schultz Betak har siddet i undersøgelsens sparringsgruppe.

Rikke Schultz Betak, kan du genkende det portræt, undersøgelsen tegner af børn af fængslede og af deres forældre?

Jeg synes, undersøgelsen viser, at der er tale om meget forskellige familier, og det er også den oplevelse, jeg har fra mit arbejde. De kommer fra forskellige samfundslag og har forskellige familierformer, men jeg kan genkende billedet af, at der er mange brudte familier og komplekse familierelationer. Det er rigtigt få af familierne, der passer ind i den kernefamilienorm, vi stadig har i samfundet, og det er fx noget, vi tænker på, når vi laver materiale til forældregrupperne.

Mange af familierne har også andre problemer end kriminaliteten, og det viser undersøgelsens tal jo meget godt. Der er en multikompleksitet i de her familier, og tit går deres problemer meget langt tilbage. Det kan være dårlig skolegang, dårlige erfaringer med systemer, arbejdsløshed eller fattigdom, og det strækker sig nogle gange flere generationer bagud i familien. Jeg møder fædre, der fortæller, at deres far heller aldrig legede med dem, eller at de skulle hente ham på værtshuset. Og så er det ofte familier med skrøbelige netværk, som også selv kæmper og ikke har det store overskud til at hjælpe.

Hvilke temaer fylder mest i dit terapeutiske arbejde med familierne?

De familier, vi møder, har ofte haft en hverdag, der har handlet meget om overlevelse, og hvor børnene har haft et stort ansvar. Når vi spørger dem, hvad de gerne vil arbejde med hos os, så kan svaret fx være, at de gerne vil øve sig på at sidde ned sammen og spise et par gange om dagen, for det har de aldrig gjort før. Eller at de gerne vil prøve at lege med deres børn eller følge dem til fodbold. Så meget af vores arbejde er pædagogisk – det handler om at vise forældrene, hvad de gør godt, og træne deres evne til at sætte sig i børnenes sted og spørge: Hvad har mit barn brug for, og hvordan har han oplevet de ting, vi har været igennem? Det er afgørende for, at de kan møde deres børn ordentligt.

"Der er en multikompleksitet i de her familier, og tit går deres problemer meget langt tilbage."

Vi støder også ofte på en manglende tillid til systemet hos familierne. Rigtigt mange af dem lever med nedrullede gardiner og ingen tradition for at bede om hjælp. De mangler mormødre eller naboer eller tanter, de står ofte meget alene med det hele, og de har en forestilling om, at kommunen er sådan nogen, der fjerner børn. Mange af dem har ikke rigtigt forholdt sig til den måde, de lever på og har ikke fået den tilstrækkelige hjælp, så et af vores mål er at få givet den hjælp, også til at kigge på deres liv i helikopterperspektiv. Når vi visiterer til Familiehuset på Engelsborg, gør vi meget ud af at undersøge, om der er motivation og mod på at tage fat i historien og arbejde terapeutisk. Alt det, de har brugt energi på at skjule bag fire vægge, bliver fuldstændigt udstillet i Familiehuset, også fordi de kommer til at bo tæt sammen med andre familier, og det skal de være klar til.

Og så arbejder vi rigtigt meget med familiernes hemmeligheder, som undersøgelsen også beskriver. Der er mange gode intentioner i de her familier, men de har ofte en lidt gammeldags tænkning om, at man beskytter børn ved ikke at fortælle dem sandheden. Mange af forældrene bliver enormt overraskede i terapien over, hvor meget deres børn egentlig har opsnapet.

**RIKKE BETAK,
FAMILIETERAPEUT**

Hvordan oplever du, at børnene bliver påvirket af familiens situation?

Mange af de børn, vi møder, har selv måttet sætte historien sammen, og når de har spurgt deres forældre, har svarene ikke stemt overens med det, de har kunnet mærke og se. Så de har bevæget i et rum, hvor tingene ikke rigtigt har hængt sammen. De er tit meget bedre informeret, end deres voksne tror, men de er bare ikke klædt på af de voksne til at håndtere den information. De har opfattet rigtigt mange telefonsamtaler, eller set politiet komme i hjemmet, eller har besøgt deres fædre som små i fængsler uden at få at vide, hvilket sted det var, men har så selv regnet det ud. De udvikler det, jeg kalder store radarer oven på hovedet – de bruger sindssygt meget energi på at opsamle informationer.

Vi ser også, at børnene har haft en rigtigt dårlig skoletrivsel og fået alle mulige diagnoser i deres skoletid, og undersøgelsen bekræfter jo også, at de er meget udsatte i skolen. Det undrer mig slet ikke, for de er et helt andet sted i deres hoved og har enormt svært ved at koncentrere sig. Jeg plejer at kalde det 'bier på loftet' – en kæmpe forstyrrelse af bekymringer og spekulation, og hvordan skal man kunne lytte efter, når man har den der summen i hovedet?

Et af de vigtigste spørgsmål, jeg kan stille børnene, er 'hvordan har du klaret alt det?', og mange af børnene har båret historien alene, men nogle har også fundet en, om det så er cykelsmeden i stuen af deres ejendom, eller hesten på rideskolen eller sågar deres bamse, som de har delt ting med. Vores arbejde handler meget om at hjælpe dem til at fortælle historien og få den på plads inde i hovedet, fx ved at lave livshistoriebøger eller tegne deres netværk. Vi prøver at give dem en bevidsthed om deres egen identitet og en forståelse af, at det faktisk er helt normalt at reagere, som de gør.

FAMILIELIV MED FAR I FÆNGSEL

- 13 FAMILIENS RESSOURCER OG SAMVÆR
- 15 HVERDAG MED FAR I FÆNGSEL
- 17 LINE KRABSEN:
"VI KAN IKKE ÆNDRE PÅ FÆNGSLINGEN, MEN
VI KAN ÆNDRE PÅ FAMILIENS TRIVSEL"

Familiens ressourcer og samvær

Der er færre ressourcer og dårligere økonomi i børn af fængslede familier. Mere end hver femte af børnenes mødre har en indkomst på under halvdelen af medianindkomsten.

At have en far i fængsel påvirker familien på mange måder. Her ser vi nærmere på rammerne for familiens hverdagsliv, som de kan aflæses i registerdata og i spørgeskemaundersøgelsen.

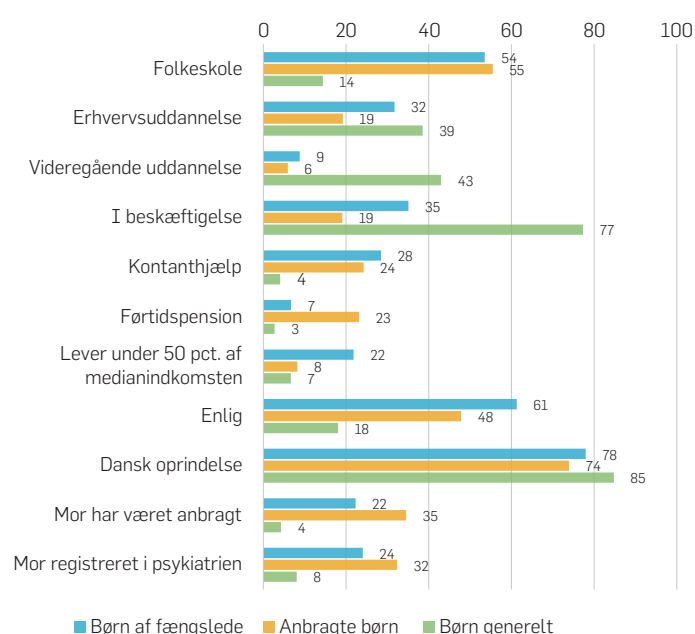
PORTRÆT AF MØDRE TIL BØRN

AF FÆNGSLEDE

Mødre til børn, der har en far i fængsel, adskiller sig på mange måder fra mødre generelt. Blandt de mødre, hvis barn havde en far i fængsel i 2012, har 54 pct. folkeskolen som højeste uddannelse, og 35 pct. var i beskæftigelse i 2012, mens 28 pct. var på kontanthjælp. 24 pct. af mødrene har en psykiatrisk diagnose (se figur 3).

FIGUR 3

Mødre til børn af fængslede, mødre til anbragte børn og mødre generelt, fordelt på udvalgte baggrundsforhold. Procent.

Note: Videregående uddannelse dækker over kort, mellem-lang og lang videregående uddannelse.

Ligesom fædrene (se side 6) har mødrene til børn af fængslede altså markant færre ressourcer end mødre generelt. Modsat fædrene har mødrene dog flere ressourcer end en anden udsat forældregruppe, nemlig mødre til anbragte børn. Blandt de sidste er der flere på førtidspension og flere med en psykiatrisk diagnose. Alligevel lever mødre til børn af fængslede oftere i fattigdom end mødre til anbragte børn. Mens 8 pct. af mødre til anbragte lever med en indkomst på under halvdelen af medianindkomsten, gælder det 22 pct. af mødre til børn af fængslede.

AFSAVN I HVERDAGEN

Projektets spørgeskemaundersøgelse viser også, at familier til børn af fængslede oplever flere afsavn end andre familier. Godt 1.100 unge på 11, 13, 15 og 17 år har deltaget i undersøgelsen sammen med deres primære omsorgsgiver. I de fleste tilfælde vil det sige deres mor, men da 15 pct. af deltagerne i undersøgelsen ikke bor sammen med moderen, mens 79 pct. ikke bor sammen med faderen, er en del skemaer besvaret af en anden end barnets forældre.

I spørgeskemaerne har omsorgsgiveren oplyst, hvor ofte familien oplever afsavn på tre områder: Daglige fornødenheder som fx tøj, sko og faste regninger, boligaktiviteter som fx reparation og vedligehold af boligen og personlige aktiviteter som fx tandlæge, frisør, ferier og fritidsaktiviteter (se boks 1 på næste side).

Knap halvdelen (46 pct.) af børnenes omsorgsgivere oplever slet ikke afsavn, mens hver fjerde familie oplever afsavn på alle tre områder. Det mest almindelige afsavn er ferie uden for hjemmet, som knap 4 ud af 10 oplyser, at de undlader af hensyn til familiens økonomi.

STØTTE OG KONFLIKTER I HJEMMET

De 11- og 13-årige oplever i højere grad end de ældre børn og unge, at de kan få råd og støtte hos deres omsorgsgiver, og at den voksne, de bor

BOKS 1

Materielle afsavn indenfor det seneste år. Procent.

Har undladt at:	Omsorgsgivere for børn af fængslede	Omsorgsgivere generelt
-----------------	--	---------------------------

Daglige fornødenheder

Købe dagligvarer af økonomiske grunde

(inden for den sidste måned)	16	8
Betale huslejen til tiden	13	6
Betale regninger til tiden	26	12
Købe fodtøj til familien	20	5
Købe tøj til familien	24	10

Boligaktiviteter

Varme boligen op	9	6
Foretage reparationer på boligen	25	17
Foretage reparationer af udstyr	15	6
Erstatte udstyr i hjemmet	24	8

Personlige aktiviteter

Holde ferie uden for hjemmet	39	22
Gå til tandlæge	32	14
Gå til frisør	28	9
Dyrke fritidsinteresser	23	8

FORÆLDRESAMARBEJDE OG KONTAKT

TIL FAR

De 11- og 13-årige synes i højere grad end de 15- og 17-årige, at forældrene er gode til at tale sammen. Derudover er der flere 15- og 17-årige, som oplever, at forældrene bagtaler hinanden eller slet ikke taler sammen, sammenlignet med de yngre børn. Ikke overraskende er det særligt børn i stedfamilier og eneforsørgerfamilier, der oplever, at deres forældre ikke taler godt sammen, mens børn i kernefamilier oftest har en mere positiv oplevelse.

Blandt de børn, som ikke bor sammen med deres far, har de 11- og 13-årige mest og oftest kontakt med faderen, men også flere af de 17-årige har jævnlig kontakt med deres far (se også side 21).

STØTTE FRA FAMILIENS NETVÆRK

Når børnenes vigtigste omsorgsperson, oftest mor, søger hjælp og støtte, får de den oftest fra deres egne forældre og i mindre grad fra faderen eller faderens familie. Halvdelen oplever, at de altid kan få støtte fra egne forældre, mens 6 ud af 10 fortæller, at de aldrig kan få støtte fra faderens forældre.

sammen med, er vigtig for dem og holder af dem. Mønstret er her det samme som for børn generelt og afspejler formodentlig en tiltagende selvstændighed. Dog bliver der i takt med alderen flere børn og unge generelt, som oplever, at de kan få råd og støtte fra deres forældre, mens tendensen går den anden vej for børn af fængslede, hvor færre blandt de ældste oplever, at de kan trække på deres forældre.

Børn af fængslede i stedfamilier oplever en lavere grad af støtte og omsorg fra deres vigtigste voksne, end børn i kernefamilier eller eneforsørgerfamilier. Børn i disse familier oplever også i mindre grad harmoni i hjemmet, end de øvrige familietyper – og de oplever flere konflikter i hjemmet, end børn generelt gør.

Lidt over halvdelen af omsorgsgiverne har søgt hjælp hos kommunen inden for de seneste 5 år, hvilket er langt flere end blandt omsorgsgivere i almindelighed. Den mest almindelige grund til at kontakte kommunen er problemer med barnet i skolen, og hjælpen fra kommunen har oftest form af råd og vejledning.

Hverdag med far i fængsel

At have en forælder i fængsel påvirker barnets hverdag på en lang række områder, både praktisk og følelsesmæssigt. Rollerne i familien kan ændre sig i den ene forælders fravær, og barnet skal navigere i nye rum.

Når far eller mor bliver indsat, bliver fængslet et nyt sted i børnenes hverdagsliv, som de – hvis de har kontakt med den fængslede – skal lære at navigere i, når de besøger den fængslede. Men også de øvrige steder i barnets liv bliver påvirket af fængslingen. I det følgende fortæller børnene selv om, hvilke forandringer de oplever i hverdagen – både hjemme, i skolen og blandt kammerater – som følge af fængslingen.

HJEMMET – ET STED MED BLANDEDE FØLELSER

For mange af børnene er hjemmet – præcis som for børn i almindelighed – et sted, hvor de føler sig trygge og har det godt.

Hjemmet er imidlertid også det sted, hvor nogle børn af fængslede mest akut mærker fraværet af

den, der er indsat. Hjemmets rammer minder flere af børnene om deres far, og det kan have betydning for deres trivsel. Flere af børnene og de unge fortæller, hvordan de i hjemmet er triste eller kede af det, fordi de savner deres far.

Fraværet af den fængslede kan også opleves som en lettelse og forbedring. Det gælder særligt de børn, der har oplevet en far, der har været fysisk og psykisk voldelig. Her kan det være de perioder, hvor faderen er løsladt, der gør dem utrygge.

Uanset hvilke følelser børnene og familien har omkring fængslingen, så betyder den, at fremtiden ikke er så forudsigelig. Familien ved ikke præcist, hvornår den fængslede bliver løsladt, da der kan gives nedslag i straffen. For mange af de interviewede mødre og børn fylder denne usikkerhed meget i hverdagen.

MELLEM FÆNGSLETS TID OG BARNETS TID

Når en vigtig voksen i barnets liv kommer i fængsel, bliver det fængslet, der sætter rammerne om den familietid, barnet kan have med den fængslede.

"Derhjemme, der savner jeg min far." Amanda, 11 år.

"Mor snakker sådan en halv time ad gangen. Som vi så synes er rigtig irriterende. Så når vi skal låne telefonen, så vil hun ikke lade os låne telefonen. Og så lige når jeg sidder, lige når jeg har fået den, så ringer han. Også når man sidder og spiser, så ringer han bare. Og det er også rigtig irriterende." Jenny, 9 år.

Telefonopkald og besøg skal nøje planlægges og passes ind i børnenes hverdagsliv, og hverdagens og fængslets tidsrytmer kan nemt kollidere.

Nogle børn har tid med deres far som en regelmæssig del af hverdagen, mens andre har svært ved at tilpasse samværet med far til hverdagslivet med andre aktiviteter og forpligtigelser. Der er derfor konflikt mellem at tilgodese og få plads til familietiden og samværet med faderen og de mange andre forpligtigelser og aktiviteter, børnene har i deres daglige liv uden for fængslet (se også næste afsnit om relationer til en fængslet forælder).

NÅR ROLLERNE I FAMILIEN FORANDRES

Nogle af børnene fornemmer, at fængslingen medfører et vanskeligere hverdagsliv for forældrene. Derfor forsøger de at hjælpe familien – både praktisk, økonomisk og følelsesmæssigt. Større børn og unge kan fx påtage sig at passe, hente og bringe mindre søskende, eller de kan lægge dele af eller hele deres løn til familiens fælles udgifter. Endelig vælger nogen ikke at dele deres egne problemer med forældrene.

For nogle af de unge medfører det øgede ansvar en personlig udvikling, som de oplever positivt, mens andre har en følelse af at blive voksne for hurtigt. Nogle af de unge får en fornemmelse af, at forældrenes hverdagsliv bliver tungere med fængslingen – faderen har meget at tænke på i fængslet, mens moderen bliver mere presset i hverdagen.

Det øgede ansvar kan også påvirke de unges liv med venner og samvær uden for hjemmet, fordi hensynet til familien trækker i en retning, og det sociale liv uden for hjemmet trækker i en anden. En af de unge fortæller fx, at hun måtte fejre sin 18-års-fødselsdag i fængslet, for at hendes stedfar kunne være med. Andre skal vælge mellem at besøge fængslet i weekenden eller være sammen med vennerne.

For nogen betyder det øgede ansvar også, at de har svært ved at koncentrere sig om skole og uddannelse. For andre unge kan hverdagen uden for hjemmet blive et fristed, hvor de kan lægge omsorgsgiverrollen fra sig.

"Jeg er blevet meget mere voksen i det. Og ligesom også, altså nu kan jeg meget bedre se, hvordan mine yngre søskende reagerer på det. Ligesom trådt ind også som måske lidt, ikke en forælder, men trådt ind også som en, hvor jeg får meget mere ansvar over for dem også. Det er noget, jeg selv har taget på mig." Tiffany, 17 år.

Line Krabsen:

"Vi kan ikke ændre på fængslingen, men vi kan ændre på familiens trivsel"

Line Dahl Krabsen er formand for foreningen SAVN, som støtter børn og pårørende til indsatte. SAVN arrangerer bl.a. weekendophold for familierne og driver en telefonvagt, som pårørende og andre kan kontakte anonymt. Line Dahl Krabsen har siddet i undersøgelsens følgegruppe.

Line Dahl Krabsen, hvordan oplever I gennem arbejdet i SAVN, at fængslingen påvirker børnene og familierne?

Som undersøgelsen viser, har børnene meget forskellige oplevelser af deres situation. Vi møder børn, der savner deres far helt vildt, og vi møder børn, der har alt muligt had til deres far og slet ikke vil se ham. Nogen har brug for at komme meget i fængslet for at se, at far har det godt, andre har brug for en pause fra besøgene – og så er der dem, hvor faderen ikke har været god for familien, og det faktisk er en lettelse, at han sidder i fængsel.

Jeg er meget glad for, at undersøgelsen peger på hemmelighederne som et stort tema for familierne. Det er en af de ting, vi arbejder meget med, og som er rigtig svært. Vores holdning er, at der helst ikke skal være nogle hemmeligheder omkring fængslingen, men det jo helt naturligt at ville passe på sine børn, og det er ikke ond mening, at folk lyver.

Hemmelighederne er også en af grundene til, at en organisation som vores slet ikke møder alle familier til indsatte. Det her er stadig et meget tabubelagt emne, og det er virkelig grænseoverskridende

LINE KRABSEN, SAVN

at skulle tage på et af vores weekendophold og tale med fremmede mennesker om noget, man tit bare har lyst til at holde tæt på kroppen. Men det gør en kæmpe forskel for dem at mødes med ligestillede, og når de har været med en gang, vil de ofte gerne med igen.

Hvad kan I bidrage med som tilbud, som andre aktører omkring familierne ikke kan?

Vi er meget bevidste om at have en stærk, faglig profil, der professionelt rådgiver kriseramte børn og voksne, både på vores weekendophold og på telefonlinjen. Desuden ser vi os selv som et fristed for familierne, hvor vi kan give en langvarig og fleksibel hjælp, som kan være svær at tilbyde i kommunale rammer. Vi taler jo ofte om familier med lange domme, helt op til 10-12 år, og de har brug for at have nogen, der stiller op, uanset hvad! Især kan vi hjælpe børnene med at leve et værdigt børneliv og at finde ro med de vilkår, fængslingen giver dem. Vi kan ikke ændre på, at far sidder i fængsel, men vi kan ændre på den trivsel, der er i hele familien.

For mange af vores brugere ligger det også i kortene, at kommunen ikke lige er det første sted, de henvender sig. De er ofte bekymrede for, om kommunen skal begynde at kigge på dem som forældre, og de har ikke lyst til at være en sag. Derfor er det vigtigt, at der er et – for dem – frivilligt og anonymt tilbud som vores.

Når du læser undersøgelsens resultater, hvor tænker du så, man kunne sætte ind med mere støtte?

Jeg synes, man efterhånden gør meget ude i fængslerne, og vi ved også godt, at kommunerne har de ressourcer, de nu har. Men et af de områder, jeg synes, undersøgelsen peger på, er de store børn og unge. I SAVN er vi også begyndt at arrangere ungdomsophold, for vi kan se, at der kommer nogle konflikter i teenagealderen. De unge kan få psykiske problemer, eller de kan blive trukket i samme retning som deres far, så du pludselig står med en knægt, der ikke ved, om han vil være rocker eller tømrer. Her mangler der nogle gode tilbud specifikt til den gruppe.

RELATIONER TIL DEN FÆNGSLEDE

- 19 PÅ BESØG I FÆNGSLET
- 21 FORHOLDET TIL FAR
- 24 ELISABETH TOFT:
"BØRNENE ER OFTE DEM, SOM DE INDSATTE FØLER,
DE HAR SVIGTET ALLERMEST"

På besøg i fængslet

For børnene kan oplevelsen af at besøge faderen i fængslet være særdeles modsætningsfyldt – både når det gælder rejsen til og fra fængslet, oplevelsen af sikkerhedsforanstaltningerne og selve samværet med faderen.

Når far bliver fængslet, bliver de fleste børn introduceret til et nyt sted, de ikke før har haft adgang til, nemlig fængslet.

Alle de interviewede børn og unge i denne undersøgelse har en eller flere gange besøgt deres far i fængslet. Besøget kan dog være forbundet med vanskeligheder. Mange af de interviewede familier bor langt væk fra fængslet, og det begrænser deres muligheder for besøg, både økonomisk og praktisk.

Børn under 18 år skal med få undtagelser altid være ledsaget af en voksen ved besøg. Det betyder, at barnet og den unge kan være afhængig af, at mode-

ren eller andre voksne tager dem med på besøg, og moderen kan blive 'gatekeeper' på besøgene.

OPLEVELSER AF OVERVÅGNING

De fysiske og sikkerhedsmæssige rammer i fængslet kan have betydning for børnenes oplevelse, når de besøger faderen. Nogle oplever dem ikke negativt, mens andre føler, de er begrænsende. Særligt under varetægtsfængsling kan det give anledning til følelse af klaustrofobi, mistænksomhed og oplevelsen af at blive aflyttet. Børnene kan være nervøse for at sige noget, de ikke må, og for enkelte kan denne frygt brede sig til hverdagen i form af tanker om, at også deres telefonsamtaler med faderen bliver aflyttet.

MØDET MED DEN FÆNGSLEDE

I interviewene mindes de fleste yngre børn gode og sjove oplevelser under selve besøget. I de fleste fængsler er der legerum og legetøj til børnene, og børnene oplever generelt rammerne og aktiviteterne positivt.

"Det der med at sidde i et rum og blive låst inde. Og man skal lægge alle sine ting – mobiltelefoner og ting og sager, man har i lommerne – uden foran i et skab. Det føles sådan lidt forkert. Så det kan godt være sådan lidt uhyggeligt på en måde, og så bliver jeg også sådan lidt bange, hvis jeg kommer til at snakke over mig og sige nogle ting." Stephanie, 13 år.

For større børn og unge kan besøget være sværere. De oplever, at besøgsrammerne lægger op til én bestemt samværsform: samtalen. For mange er det en samværsform, der slet ikke ligner det forhold, de har til deres far uden for fængslet, og både de unge og fædrene kan synes, det er svært at få tiden til at gå.

De fleste glæder sig til at besøge faderen i fængslet, fordi de får lov at se og være sammen med ham. Selve mødet med fængslet – og særligt turen hjem derfra – bliver imidlertid en markering af adskillelsen mellem familien og faderen, og det forstærker undertiden børnenes savn.

HENSYN OG UDELADELSER

Når faderen fængsles, får han en ny hverdag i fængslet, mens børnenes hverdag fortsætter uden for fængslet. Flere af de unge oplever derfor, at deres far har fået et vanskeligere hverdagsliv, og det tager de hensyn til, fx ved at prioritere at besøge ham eller undlade at fortælle om deres egne hverdagsproblemer.

Det kan dog betyde, at de unge afskærer deres far fra at tage del i deres hverdagsliv, fordi de kun fortæller om det gode fra hverdagen. På den måde kan de være med til at skabe et distanceret forhold til den fængslede far, som kan gøre det svært for ham at engagere sig i deres liv.

"Jeg var så nervøs, jeg var faktisk ved at kaste op, inden jeg skulle derind. Fordi det var jo første gang i mange, mange, mange år, jeg skulle være alene med min far i tre timer, alene. Og jeg blev ved med at sige til min kæreste: "Hvad fanden skal jeg snakke med ham om"?" Martin, 22 år.

"Det er ikke, fordi jeg snakker med ham om sådan, rigtig, rigtig, om hvordan jeg har det." Anne, 18 år.

Forholdet til far

Selvom en stor del af børnene ikke bor sammen med deres far, er han alligevel en betydningsfuld person i deres liv. Børnene har dog forskellige strategier til at håndtere deres følelser overfor faderen.

Både i spørgeskemaer og interviews er de unge blevet spurgt om forholdet til deres far, fx hvor ofte de ser ham, hvor meget de kan støtte sig til ham, og hvordan de oplever deres egne følelser overfor ham.

KONTAKTEN TIL FAR

Som tidligere nævnt fortæller 8 ud af 10 børn, der har deltaget i spørgeskemaundersøgelsen, at de ikke bor sammen med deres far. Et flertal af disse

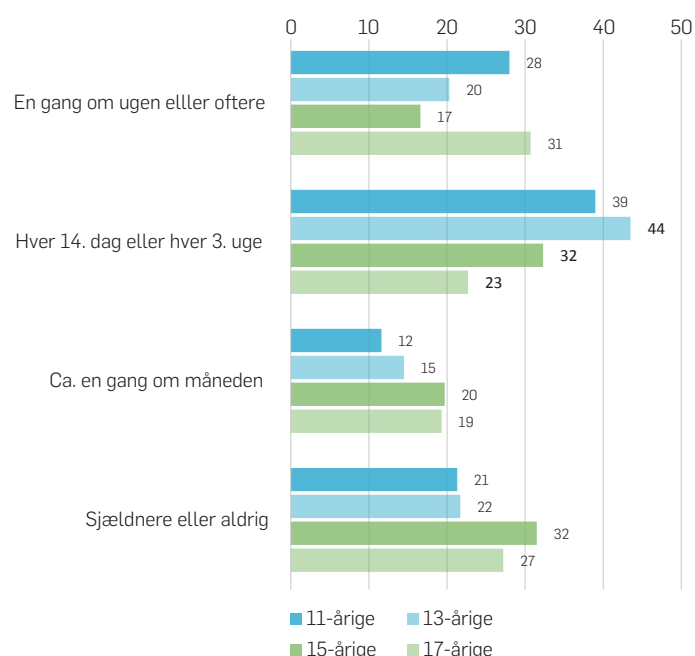
børn har dog jævnlig kontakt med deres far, men kontakten daler, i takt med at børnene bliver ældre: Mens 62 pct. af de 11-årige har kontakt med deres far, gælder det kun 49 pct. af de 17-årige.

Flere af de yngre børn ser således deres far regelmæssigt, dvs. ugentligt eller hver fjortende dag, mens de 15-årige i mindre grad ser deres far. Det kan skyldes, at eventuelle samværsordninger bliver sværere at fastholde, når børnene bliver ældre. Set i det lys er det bemærkelsesværdigt, at en tredjedel af de 17-årige, der har kontakt med faderen, men ikke bor sammen med ham, ser ham mindst en gang om ugen. Det kan formodentlig også tilskrives, at de unge med alderen i stigende grad selv bestemmer, hvor ofte de vil se deres far.

FIGUR 4

Børn af fængsledes kontakt til far. Procent.

STØTTE OG TILKNYTNING

De børn, der har kontakt til deres far, har forskellige oplevelser af hans rolle i deres liv. Her gør det naturligt nok en forskel, hvilken familietype, børnene bor i. Knap 60 pct. af børn og unge i kernefamilier oplever at kunne få støtte fra deres far. Det samme oplever en tredjedel af børn og unge, som bor i eneforsørgerfamilier, i stedfamilier, eller som er anbragt.

Når det gælder den følelsesmæssige tilknytning, er der også stor forskel mellem familietyperne. For 8 ud af 10 af de børn og unge, der bor i kernefamilier, har faderen meget stor betydning. Knap 3 ud af 10 anbragte børn oplever, at faderen har stor betydning for dem, mens 4 ud af 10 oplever, at han har mindre betydning.

FØLELSER OVERFOR FAR

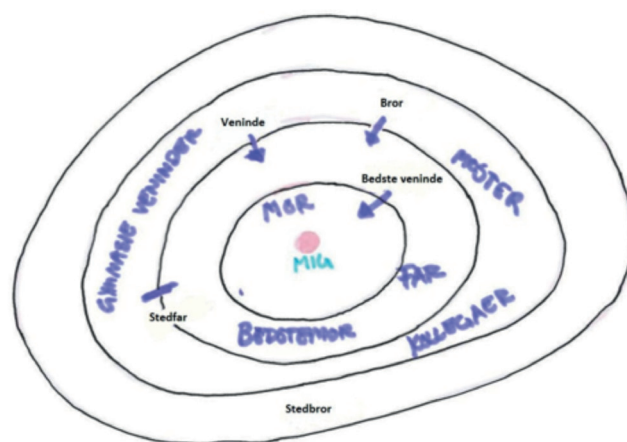
I interviewene beskriver en del af de unge deres far som en meget betydningsfuld person for dem. Det fremgår, at de kan føle sig meget knyttet til deres far, selv om han ikke nødvendigvis giver dem råd og støtte. Der er også nogle unge, der har tendens til at idyllisere deres far eller ophøjer ham til en særlig status.

Andre unge udtrykker på den anden side, at de er vrede på deres far og fortæller fx, at de undertiden ikke vil besøge deres far, fordi de er vrede på ham. Andre har et mere distanceret forhold. De deltager i samværet med deres far, men giver udtryk for, at de ikke oplever nærhed. Endelig vælger nogle unge aktivt, at de ikke vil se deres far. Det gælder særligt de fædre, der har fået en voldsdom, men ikke kun dem.

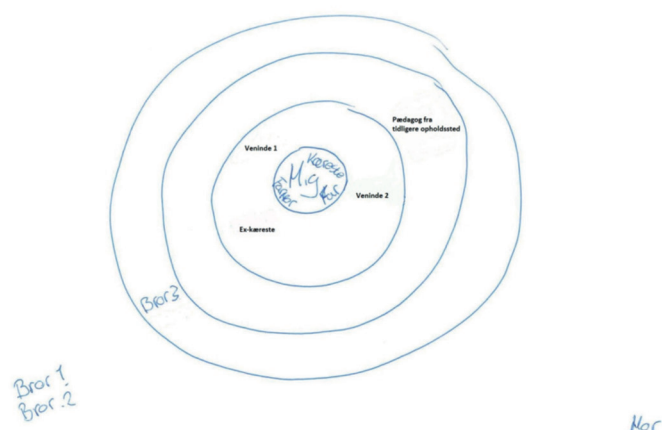
ER FAR TÆT PÅ ELLER LANGT VÆK?

Som en del af interviewene har børnene og de unge tegnet deres relationer til fængslede og andre vigtige voksne ind i koncentriske cirkler. Cirklerne er en letforståelig visuel måde, som deltagerne kan bruge til at vise, hvem de oplever som værende tæt på og længere væk fra sig.

Jennifer, 21 år. Har foretaget det aktive valg, at hun ikke ønsker, at hendes mor samt hendes stedfar og lillebror (som begge har været i fængsel) skal være en for stor del af hendes liv. Familien skaber på forskellige måder uro i hendes liv, og hun føler, at de påvirker hende negativt. Hun fortæller, at hun derfor har sagt til dem: "Jeg prøver at have et liv, og det fungerer ikke, hvis I skal messe det op".

Martin, 22 år. Har som lille boet hos sin mor, men har været anbragt på institution en del af sin opvækst. Faderen har ikke har været en daglig omsorgsperson i Martins barndom, men for Martin er faderen en vigtig gennemgående person. Han oplever, at faderen altid har interesseret sig for ham og støttet ham: "Selvom min far sidder inde, så ved jeg, at hvis han var ude, så ville han gøre alt, hvad der stod i hans magt for at hjælpe mig."

Elisabeth Toft:

"Børnene er ofte dem, som de indsatte føler, de har svigtet allermest"

Elisabeth Toft Rasmussen er projektleder for børneansvarligordningen i Kriminalforsorgen. Ordningen startede som pilotprojekt i 2010, og i dag er der udnævnt børneansvarlige i alle danske fængsler og arresthuse. Den børneansvarlige er typisk en fængselsbetjent, der har det som en mindre del af sin opgave at styrke relationerne mellem de indsatte og deres børn. Elisabeth Toft Rasmussen har siddet i undersøgelsens sparingsgruppe.

Elisabeth Toft Rasmussen, hvordan har besøgsforholdene ændret sig i danske fængsler og arresthuse som følge af børneansvarligordningen?

Børneansvarligordningen er jo del af en større udvikling i det danske fængselsvæsen, hvor vi har fået mere fokus på relationsarbejdet for de indsatte. Vi er blevet mere opmærksomme på, hvor stor betydning netværket har – man har simpelthen mindre risiko for at havne i ny kriminalitet, hvis man har et netværk at komme ud til. Og så ligger det jo i FN's Børnekonvention, at børn har ret til kontakt til en fængslet forælder. Det var nogle af argumenterne for at starte ordningen.

Det første, vi tog fat på, var besøgsrummene. Vi prøvede at se på dem med et barns øjne: Hvordan ser der ud, hvad møder man, når man kommer ind, og hvordan taler personalet til en? Besøgende bliver jo kontrolleret, inden de møder den indsatte, og den kontrol har vi prøvet i højere grad at 'lege' ind, fx ved at tegne fodspor på gulvet, som viser, hvilket besøgsrum man skal hen til. I rummene er der kommet billeder på væggen, legetøj og spil og andre ting, der giver et hyggeligere præg.

Vi prøver også at give børnene noget med hjem, der måske kan åbne for en samtale om fængslerne med venner eller klassen. Vi har fx lavet små fotohæfter med billeder fra fængslet, og de får også et lille stykke legetøj med hjem, som man fx kender det fra læger eller tandlæger.

Undersøgelsen viser jo, at børnene kan have meget forskellige forhold til den fængslede far, Nogle savner ham, nogle er lettede over, at han sidder inde, nogle vil slet ikke se ham. Hvordan arbejder I med den kompleksitet?

I starten af projektet var vi meget fokuserede på at styrke relationen mellem far og barn – jo tættere knyttet, jo bedre. Vi arbejdede fx med at skabe bedre besøgsforhold og bedre mulighed for kontakt mellem indsatte og deres børn.

Nu har vi fået nogle flere nuancer på, og det understøtter undersøgelsen jo ganske fint. Både, når det gælder de forskellige følelser og relationer, der kan være i spil, men også pointen om, hvor meget det her egentlig griber ind i barnets hverdag. Nu arbejder vi meget med kvaliteten af samværet, ikke kun omfanget. Vi taler fx meget med de indsatte om, hvad barnets behov er – og at de skal tage udgangspunkt i det og ikke kun i deres egne behov. Måske vil de gerne selv rigtigt gerne have besøg hver lørdag, men det er ikke sikkert, at det er barnets ønske. Eller det kan være, det er en fin aftale for dig, at I ringer sammen hver onsdag aften, men måske er det bedre for dit barn, at I ringer onsdag kl. 19, så hele aftenen ikke går med at vente på, at du ringer. Det handler om at have en kontakt, der ikke bryder alt for meget ind i barnets hverdag.

Derfor vil vi også i de kommende år have meget fokus på at etablere forældregrupper i fængslerne. Vi har allerede grupper flere steder, og det skal udbredes. Grupperne mødes i et forløb, typisk 9 gange på 6 uger, i grupper af op til 8 mand og med en familierapeut til stede. Der er et fast tema hver gang, men hovedvægten ligger på, at de får udvekslet nogle erfaringer.

Målet med grupperne er både, som nævnt før, at de indsatte øver sig på at sætte sig i deres børns sted, men også, at de får en positiv oplevelse med at tale med hinanden om deres børn og at mærke, at de måske alligevel kan noget som forældre. Det

her er jo ikke kun svært for børnene, men også for de indsatte. Børnene er ofte dem, som de føler, de har svigtet allermest, og som de savner allermest, og hvor de forventer mindst af sig selv, men rigtigt gerne vil gøre det bedre.

[Undersøgelsen peger jo på, at særligt de store børn kan have det svært med besøgene. Hvordan arbejder I med det?](#)

Jeg kan virkelig genkende undersøgelsens billede af de store børn, der har glædet sig helt vildt til at se deres far, og når de så kommer, og den indledende snak er ovre om, hvordan går det i skolen osv., så er de helt blanke. Det kan være en stor omvæltning at sidde der uden telefoner og iPads, som de er vant til, og hvis de så kommer med deres mor, og konfliktniveauet er højt, så sidder de i en situation, der er helt unaturlig for dem.

"Vi arbejder meget med kvaliteten af samværet, ikke kun omfanget."

**ELISABETH TOFT,
KRIMINALFORSORGEN**

Her prøver de børneansvarlige at tale med de indsatte om, hvordan besøget kan blive bedre. Hvis der både er små og store børn, skal de måske komme på besøg hver for sig. Eller måske er der en anden end moderen, der kan komme på besøg med dem.

I de åbne fængsler har vi også haft stor succes med at holde familiedage med aktiviteter for børnene. I de lukkede fængsler er vi jo begrænsede af de fysiske rammer, men her har vi til gengæld besøgslejligheder, så børnene kan være sammen med den indsatte i 24 eller 48 timer. Det gør en kæmpe forskel, også for de store børn.

[Når du læser undersøgelsens resultater, hvilke opgaver tænker du så tilbagestår i børneansvarlig-ordningens regi?](#)

Vi møder jo kun børnene i et lille hjørne af deres liv, nemlig når de kommer i fængslerne, og der er vi bundet af de rammer, som nu er her. Så vi kan gøre mere, men jeg oplever nu også, at vi udnytter vores råderum ret godt efterhånden.

Når jeg læser undersøgelsen, synes jeg faktisk mere, den peger på, at der er nogle aktører i børnenes hverdag, der skal på banen. Jeg oplever selv en stor – og meget forståelig – usikkerhed blandt fx pædagoger og lærere, som fx ringer her og spørger, hvad de skal stille op med informationen om, at et barn i klassen nu har en far i fængsel. Eller som måske har fået det at vide ad omveje, uden at barnet selv ved det. Der kan opstå nogle enormt sårbare situationer i barnets hverdag på den måde, og hvis det skal flytte noget for børnene, så tror jeg, det er her, der skal sættes ind med mere viden. Den opgave vil vi selvfølgelig også gerne være med til at løfte.

HVERDAGEN I SKOLE OG FRITID

- 27 **BØRN AF FÆNGSLEDE I SKOLEN**
- 29 **HEMMELIGHEDER I OG UDEN FOR FAMILIEN**
- 31 **FRITID, LIVSSTIL OG TRIVSEL**
- 33 **PER LARSEN:**
"FAGGRUPPERNE OMKRING BØRNENE SKAL
VIDE MERE OM DERES VILKÅR"

Børn af fængslede i skolen

Langt de fleste børn af fængslede synes godt om skolen, men de vurderer selv deres faglige niveau som lavere end andre børn. De skifter oftere skole end andre børn, og mange kan opleve en usikkerhed og utryghed, når andre børn eller lærere spørger til fængslingen.

Stort set alle de børn, der har deltaget i spørgeskemaundersøgelsen, går i skole. Det gælder 99 pct. af de 11- og 13-årige og 96 pct. af de 15-årige. For børn generelt er tallene henholdsvis 100 og 98 pct. I det følgende ser vi på, hvordan børn og unge beskriver og oplever deres faglige og sociale liv i skolen i skyggen af faderens kriminalitet eller fængsling.

TRIVSEL I SKOLEN

De 11-, 15- og 17-årige med en far i fængsel synes i lavere grad om skolen end børn generelt. Blandt 13-årige er der ingen forskel mellem børn af fængslede og børn generelt. Langt størstedelen af

børn af fængslede svarer dog, at de i nogenlunde eller i høj grad synes om skolen.

Der er flere børn af fængslede fra stedfamilier og eneforsørgerfamilier, der ikke synes godt om skolen, end der er blandt børn generelt. I kernefamilier er der ingen forskel mellem børn af fængslede og børn generelt.

SKOLESKIFT OG PJÆKKERI

Blandt børn af fængslede svarer 12 pct. i spørgeskemaundersøgelsen, at de har skiftet skole i løbet af deres skoletid. Det samme gælder for 2 pct. af deres jævnaldrende. Der er dermed en større andel børn af fængslede, der oplever ustabile skoleforløb, sammenlignet med børn generelt.

Skoleskift behøver ikke altid tyde på ustabilitet i barndommen. Et skoleskift kan være ganske udramatisk, hvis det fx er, fordi familien flytter, men i nogle tilfælde kan det være et tegn på en turbulent barndom.

Der er også væsentligt flere børn af fængslede, der siger, at de har pjækket flere gange, end blandt børn generelt. Eksemplerne fra interviewene peger på, at skolens sociale fællesskab for nogle børn og unge kan være for meget at håndtere i tiden umiddelbart efter faderens fængsling – og derfor vælger de skolen fra i en periode.

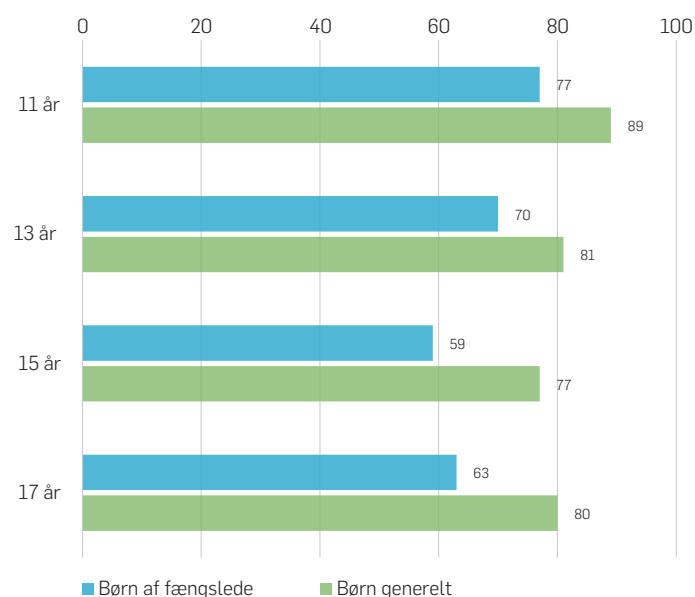
DET FAGLIGE OG SOCIALE LIV I SKOLEN

Børn af fængslede giver i højere grad end børn generelt udtryk for, at de har faglige og sociale udfordringer.

Uanset alder er der markant færre børn blandt børn af fængslede, der synes, de klarer sig godt i skolen, end der er blandt deres jævnaldrende (se figur 5). Flere af de interviewede børn og unge fortæller, at de har svært ved at koncentrere sig om skolen, fordi tanker og følelser omkring fængslingen og det, som det har betydet for deres hverdag, trænger sig på.

FIGUR 5

Børn, som synes, de klarer sig fagligt godt i skolen. Procent.

Spørgeskemabesvarelserne viser, at der er markant flere børn af fængslede, der oplever at blive drillet eller mobbet, end børn generelt. Blandt de interviewede børn er der kun få, der har oplevet at blive drillet eller mobbet, fordi deres far er i fængsel. Nogle få børn kan opleve at blive holdt helt uden for fællesskabet med deres jævnaldrende og fx blive udelukket fra børnefødselsdage eller legeaftaler.

SKOLELIV MED FAR I FÆNGSEL

En del af børnene kan opleve usikkerhed og utryghed, når de skal fortælle om fars fængsling i skolen. De kan havne i uventede situationer, hvor kammerater eller lærere bevidst eller ubevidst spørger til fængslingen.

Særligt de yngre børn oplever, at deres kammerater er nysgerrige og stiller spørgsmål som "hvorfor

er din far i fængsel?", "hvornår kommer din far ud?" og "savner du din far?". Børnene udvikler derfor forskellige strategier til at håndtere spørgsmålene. Hvor nogle vælger at svare så godt, de kan, og synes, det er okay, at kammeraterne spørger, siger andre, at de ikke ønsker at tale om det. Børnene kan også opleve uventet at blive konfronteret med fængslingen i undervisningen eller ved spørgsmål fra lærere.

Selvom disse spørgsmål ikke er egentligt drilleri, så rammer de den usikkerhed, der for børnene er forbundet med fængslingen. Det kan være, at de ikke selv har fået alt at vide om fængslingen, eller at der er uafklarede forhold, fx hvornår den fængslede bliver løsladt. Dermed kan skolen opleves som et mere usikkert og utrygt sted at færdes.

"Nogle gange kan jeg godt være sådan lidt forvirret og trist på samme tid. Nogle gange kommer der mange tanker ud, for nu sidder man jo bare der i skolen og skal koncentrere sig rigtig meget. Sådan lidt mærkeligt, ikke? Så kommer jeg til at tænke på rigtig mange ting." Rie, 13 år.

"Det var hårdt, fordi man ikke måtte komme med til børnefødselsdage, fordi de vidste, hvem ens far var. Børnene måtte ikke tage mig med hjem og lege, fordi hvad nu, hvis jeg fortalte min far, at de havde det og det tv, så kunne det jo være, han lavede indbrud." Anton, 20 år.

Hemmeligheder i og uden for familien

Familierne og børnene forvalter informationer om fængslingen på forskellige måder. Mødre kan fortie aspekter af fængslingen for små børn eller lyve om, hvor faderen er, mens de større børn og unge selv oplever at skulle forvalte hemmeligheden de steder, hvor de færdes, og vælge, hvem de fortæller om fængslingen.

Når far bliver fængslet, opstår der en risiko for, at andres syn på familien ændres i negativ retning. At holde fængslingen – eller aspekter af den – hemmelig bliver en måde, hvorpå familien kan kontrollere den information, som barnet eller omverdenen får. Forvaltningen af denne hemmelighed er temaet for det følgende.

HVEM VED DET?

Kun 4 pct. af børnene svarer i spørgeskemaet, at ingen ud over deres forældre kender til fængslingen.

Omkring halvdelen af børnene angiver, at deres bedsteforældre ved det. Den samme andel af børnene svarer bekræftende på spørgsmålet om, hvorvidt henholdsvis andre i familien, en skolelærer, en bedste ven eller de fleste kammerater kender til fængslingen.

Der er altså ikke en særlig gruppe, der ved det oftere end andre grupper, men for børnene og de unge er det et bredt udsnit af deres relationer i hverdagslivet, der ved, at faderen er i fængsel.

MELLEM MØDRE OG BØRN

Når faderen bliver fængslet, er det ofte moderen, der står med ansvaret for at fortælle barnet om fængslingen. Et af de første spørgsmål, der melder sig hos mødre, når faderen fængsles, er, om barnet skal have at vide, at faderen er i fængsel. Denne overvejelse om hemmeligholdelse er tæt forbundet med barnets alder. Mindre børn kan fx få at vide, at faderen er ude at rejse og ikke kan komme hjem på besøg. Nogle mødre vælger også at fortie, hvorfor faderen er i fængsel, eller hvor lang tid han skal være der, bl.a. på grund af usikkerheden og muligheden for, at han kan blive løsladt før tid.

De fleste yngre børn i de familier, der har deltaget i interviews, accepterer mødrenes hemmeligholdelse eller 'omsorgsfulde løgn', men der er også børn, der sætter spørgsmålstegn ved sandheden af fortællingen. Når børnene føler, at de ikke har fået sandheden at vide, kan det åbne op for endnu flere tanker om, hvorfor faderen egentlig er i fængsel, og hvor længe han skal sidde inde. Hemmelighol-

"Ja, altså, når han sad varetægtsfængslet, så har jeg jo måttet finde på en løgn. Altså, han var meget tit i Estland, det var han altså. Men det er jo lige så meget, fordi når man ikke er så gammel, så kan man ikke forholde sig til, hvad er et fængsel. Så er det bedre at sige, nå, men nu arbejder han så i Estland, og så kunne han ikke lige komme hjem." Nete, mor til to børn.

delsen kan også være med til at skabe mistillid mellem barnet og forældrene, når barnet fanger forældrene i løgnet eller fornemmer, at de ikke har været ærlige.

DE UNGES HEMMELIGHEDER

De unge overvejer, lige som mødrene, hvordan de skal forvalte informationen om fængslingen. Her er det tydeligt, at de unges venner udgør et vigtigt privat rum, hvor de kan dele viden om faderens fængsling. Fængslingen er altså ikke nødvendigvis hemmelig, men derimod et stykke privat information, som er forbeholdt relationer i deres nære netværk.

Mange af de unge fortier fængslingen i bredere kredse, fx på deres uddannelsessteder. Her indgår de unge i relationer, der har en formel karakter og netop ikke bygger på samme fortrolighed og intimitet, som de har med venner. Dertil kommer, at flere er bekymrede for, at andres viden kan skade dem i deres videre uddannelses- og jobforløb.

Også yngre børn kan føle et behov for at kontrollere viden om fængslingen. Det kan være ubehageligt, når andre siger det videre, uden at de ved det. Nogle børn kan på denne måde udvikle en opfattelse af, at oplysningerne er sårbare og private og udvikle strategier til at hemmeligholde fængslingen.

"Hvis jeg bliver spurgt om det, så kan jeg godt fortælle det. Ikke hvis det ikke er en, jeg kender. Hvis det bare er en gæst [en kammerat på besøg], som er der for første gang og spørger, hvor min far er, så vil jeg ikke sige det. Men hvis det er en, jeg har kendt i et stykke tid, hvis det er en, jeg kan mærke, er en, jeg godt kan stole på, så er det ikke et særligt stort problem at sige det." Johannes, 16 år.

"Solvej [lærer], hun har sådan et problem med, at hun ... Når der er nogen, der ikke vil have, at hun sladrer til folk, så gør hun det alligevel. Så når jeg sagde det til hende, så sagde hun det videre til en anden. Og sådan kørte det bare rundt. Og nu ved alle lærere det. Og det var så ikke meningen." Emma, 9 år.

Fritid, livsstil og trivsel

Børn af fængslede har et svagere netværk i fritiden end børn generelt. De har ikke flere erfaringer med fx rygning, alkohol og hash end andre børn og unge, men der er flere blandt dem, som kommer i berøring med kriminalitet, både som gerningsmænd og som ofre. De har også flere følelsesmæssige problemer og problemer med jævnaldrende end andre børn og unge.

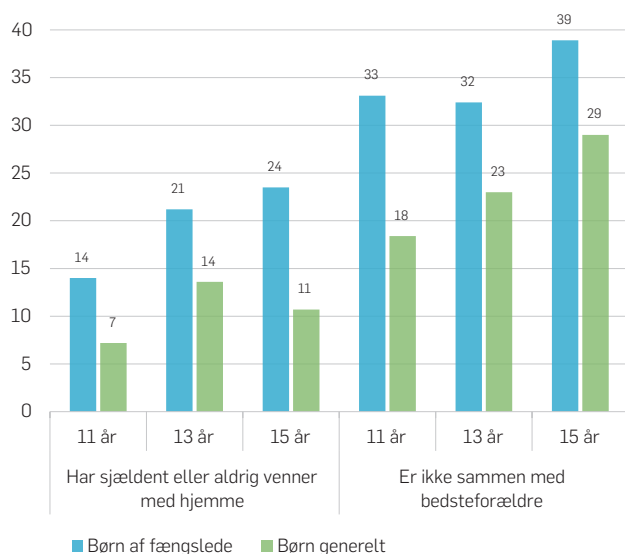
I spørgeskemaerne er børnene bl.a. blevet spurgt om fritid, venner og trivsel på en lang række områder.

FRITID OG RISIKOADFÆRD

I sammenligning med andre børn og unge går børn af fængslede sjældnere til fritidsaktiviteter, de har sjældnere venner med hjemme, og de ser mindre til deres bedsteforældre (se figur 6). Det tyder på, at børn af fængslede har et skrøbeligt netværk uden for hjemmet.

FIGUR 6

Børn, der sjældent eller aldrig har venner med hjemme eller er sammen med deres bedsteforældre, opdelt på alder. Procent.

Børn af fængslede gør sig tidligere erfaringer med rygning, hash og sex, end deres jævnaldrende gør. Når det gælder alkohol, begynder børn generelt at drikke tidligere i deres liv, end børn af fængslede gør. Efterhånden som børnene bliver ældre, udlignes forskellene dog.

KRIMINALITET

Der er markant flere børn af fængslede, der har været udsat for kriminalitet, end der er blandt deres jævnaldrende. Uanset børnenes alder er der dobbelt så mange, som er blevet truet eller tævet af børn, som de ikke kender, og blandt de yngste børn har væsentligt flere oplevet fx at få stjålet tøj, iPad eller telefon, end blandt andre børn. Børn i kernefamilier oplever sjældnere at blive udsat for kriminalitet end børn i stedfamilier, eneforsørgerfamilier eller anbringelse.

Børn af fængslede begår også langt mere kriminalitet selv, end deres jævnaldrende gør, men forskellen ser ud til at jævne sig, i takt med at børnene bliver ældre. De 13- og 15-årige har flere erfaringer end andre børn med at stjæle, begå butikstyveri og udøve hærværk, men blandt de 17-årige er de aktiviteter ikke mere udbredte blandt børn af fængslede end blandt andre. Til gengæld udøver børn af fængslede – uanset alder – oftere trusler eller vold mod andre.

ADFÆRD OG TRIVSEL

Som tidligere nævnt (side 27) trives børn af fængslede lidt dårligere i skolen, men de fleste er glade for skolen. Når det gælder børnenes generelle trivsel og adfærd, er billedet mere bekymrende.

Adfærdsmæssige problemer er således mere hyppige blandt børn af fængslede end blandt børn i almindelighed. Det kommer fx til udtryk i, at børnene kan have let til vrede, eller at de slår, lyver eller stjæler. Også problemer med hyperaktivitet – fx at man er rastløs, har uro i kroppen eller har en tendens til at handle, før man tænker – forekom-

mer oftere blandt de yngre børn af fængslede end blandt deres jævnaldrende. Her er forskellen dog mindre for de 17-årige.

Når det gælder problemer med jævnaldrende, bliver forskellene mellem børn af fængslede og andre børn derimod større, jo ældre børnene bliver. Problemer kan her fx være, at man har få venner, at man bliver mobbet, eller at man føler sig bedre tilpas med voksne end med sine jævnaldrende. Blandt de 11- og 13-årige er der dobbelt så mange børn af fængslede som børn generelt, der oplever dette. De 15-årige har $2\frac{1}{2}$ gang så ofte problemer

med jævnaldrende som andre unge, for de 17-årige er tallet $3\frac{1}{2}$.

Børn af fængslede har også flere følelsesmæssige problemer end andre børn, og her er det særligt pigerne, der er sårbare. De har ikke alene flere følelsesmæssige problemer end både drenge og piger generelt, men også væsentligt flere end de drenge, der har en forælder i fængsel.

Per Larsen: "Faggrupperne omkring børnene skal vide mere om deres vilkår"

Per Larsen er formand for Børnerådet – et statsligt og politisk uafhængigt råd, nedsat af Social- og Indenrigsministeriet. Rådets opgave er at sikre børn og unges rettigheder, fx ved at deltage i lovforberedende arbejde og tale børns sag i den offentlige debat. En repræsentant for Børnerådet har deltaget i undersøgelsens følgegruppe.

Per Larsen, hvad er undersøgelsens vigtigste resultater, set fra din stol?

Min umiddelbare oplevelse er, at børnenes problemstillinger ligner dem, vi ser hos andre udsatte børn – fx børn af alkoholikere, psykisk syge eller andre sårbare forældre. Det er børn, der er havnet i en rolle som pårørende, og som vi måske glemmer lidt, når vi behandler deres forældre. De tager et enormt ansvar på sig og er ofte så loyale, at det gør ondt langt ind i sjælen – og de bliver nogle gange efterladt i en situation, hvor de har voldsomt brug for støtte og hjælp fra omverdenen.

I Børnerådet har vi netop fokus på børn som pårørende for tiden, bl.a. via et fagligt netværk med andre interesseorganisationer. Her passer undersøgelsen som fod i hose – den er en grundig beskrivelse af, hvad der sker med en bestemt gruppe børn i sådan en situation, som vi kan overføre til andre udsatte børnegrupper.

Dernæst synes jeg, det er interessant, at børnene egentlig er så forskellige, og at det fx har betyd-

ning, hvilken slags familie, de vokser op i. Tilsyneladende er kittet jo lidt stærkere i kernefamilierne, så fængslingen måske ikke har helt den samme skadevirkning, som den har i mere sårbare familier. Det er jo faktisk en positiv overraskelse, men det bekræfter også, at de brudte familier er særligt sårbare, og det er et billede, vi kan kende fra vores eget arbejde. Dokumentation af de forskelligheder synes jeg giver et interessant input til kommende indsatser.

Hvor ser Børnerådet behov for nye indsatser og tiltag, når I læser undersøgelsens resultater?

For os rejser undersøgelsen spørgsmålet om, hvad det er for et socialfagligt sikkerhedsnet, vi skal spænde ud under de her børn, og hvordan det gøres bedst.

En helt konkret ting, man kan overveje, er, om der automatisk bør ske en underretning til de sociale myndigheder, når en far eller mor sættes i fængsel, så man har en mulighed for at vurdere, om familien har brug for hjælp. Hvis ikke det sker – og det gør det ikke systematisk i dag – så skal vi forlade os på, at sagen opstår, eller at børnehave eller skole registrerer, at der er sket en forandring, og på den måde tabes mange børn på gulvet.

Det er jo tydeligt, at fængslingen er en stor belastning i børnenes hverdag, så der er også nogle faggrupper omkring børnene, der simpelthen skal vide noget mere om deres vilkår og have mere opmærksomhed på dem. Det er helt afgørende, at fx de lærere og pædagoger, der møder børnene i hverdagen, hjælper med at fastholde dem i de relationer og rammer, hvor de trives i skolen og institutionen. Jo mere man kan holde dem i et normalt fællesskab, hvor de kan trives og udvikle sig, jo større er også chancen for, at de kan klare den ekstra byrde, det er at have en far i fængsel. Det er der, grunden til en god barndom og en god livskvalitet lægges, og hvis den svigter, betaler børnene en høj pris, og det kan vi ikke være bekendt. Det er jo ikke dem, der skal straffes.

PER LARSEN, BØRNERÅDET

PERSPEKTIVER

35	IDEKATALOG: INDSATSER FOR BØRN AF FÆNGSLEDE
39	HELENE OLDRUP: "MAN KAN IKKE TALE OM 'BØRN AF FÆNGSLEDE' SOM EN SAMLET GRUPPE"
40	KONKLUSION

Idekatalog: Indsatser for børn af fængslede

Baseret på undersøgelsens resultater peger vi her på en række områder, hvor der kunne sættes ind med yderligere støtte til børn, hvis far eller mor er i fængsel.

I det følgende peger vi på nogle indsatser, man kunne anvende for at støtte børn og unge med en forælder i fængsel. Nogle af indsatserne bruges allerede i andre lande til børn af fængslede, mens andre bruges til andre grupper af udsatte børn og unge. Enkelte anvendes allerede i en dansk kontekst.

De foreslåede indsatser er fundet gennem afsøgning af indsatser til børn af fængslede i vore nabolande og Storbritannien og gennem afholdelse af en workshop for fagfolk, der arbejder med børn af fængslede til hverdag.

Forslagene skal ses som en bruttoliste, der kan arbejdes videre med og konkretiseres af de relevante aktører.

DIFFERENTIEREDE INDSATSER

Overordnet viser undersøgelsen, at børn af fængslede er en differentieret gruppe. Nogle indsatser kan derfor rette sig mod alle børn og unge med forældre i fængsel, såvel som deres forældre, fx information og vejledning om, hvad det vil sige at have forældre i fængsel. Andre indsatser kan rette sig mod de børn, hvis fædre har komplekse fængslingsforløb, og hvor både barn og tilbageblevne forældre kan have behov for ekstra støtte.

Når vi i det følgende foreslår forskellige indsatser, skelner vi ikke mellem, hvilke børne- og familiegrupper, de retter sig imod. Det beror altid på en konkret vurdering af det enkelte barns og families behov og ressourcer, hvilken hjælp og støtte de har behov for.

BARNET

FÆLLESSKAB OG SAMTALER

Barnet og den unge kan have stor gavn af at have nogen at tale med, som har fokus på dets særlige udfordringer. Det kan fx ske ved at:

- Styrke kontaktpersonordninger (mentor, voksenvenner eller rollemodel). Det kan være i regi af fx kommune eller frivillige foreninger.
- Videreudvikle samtalegrupper med andre børn og unge, der har forældre i fængsel. Røde Kors har afholdt sådanne samtalegrupper, og de kan styrkes ved fx at være lokalt forankrede og ved systematisk at inddrage forældre.
- Etablere samværsgrupper med andre børn og unge af fængslede, hvor der er fokus på fælles aktiviteter, som boldspil, lege, spil. Sådanne sommerlejre afholdes på nuværende tidspunkt af Ungdommens Røde Kors, men kan også afholdes i fx weekender i løbet af året.
- Etablere chatpanel for børn af indsatte, fx i regi af frivillige foreninger.

VIDEN OM FAR I FÆNGSEL

Barnet og den unge har brug for information, råd og vejledning om, hvad det vil sige at have en forælder i fængsel.

- Der findes allerede information og film hos Kriminalforsorgen og i frivilligt regi. Denne information kan styrkes, og det bør sikres, at den udbredes til så mange børn og unge med forældre i fængsel som muligt, herunder børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk.
- Børn bør gives tilladelse til at se hele fængslet, og ikke kun besøgslokalet, da det også kan være med til at give dem ro og afhjælpe deres bekymringer omkring forældrens situation.

ÆNDRE STEREOTYPE OPFATTELSER OG NEDBRYDE BARRIERER

Der kan arbejdes på holdningsændringer til børn af fængslede, fx ved at:

- Udvikle litteratur og teater om forbrydelse og straf målrettet børn, unge og voksne.
- Etablere ordning, hvor unge, der tidligere har haft en forælder i fængsel, kan holde oplæg for andre børn og unge, fx på skoler.

Den tilbageværende forælder

INFORMATION OG VEJLEDNING

Politiet, arresthus og fængsel, såvel som frivillige organisationer, bør sørge for, at den tilbageblevne forælder altid får udleveret:

- Råd og vejledning om, fx hvor familien kan få støtte (både økonomisk og socialt)
- Information om fængslingen
- Forslag til, hvordan den tilbageværende forælder kan tale om fængslingen med børnene, og hvilke følelsesmæssige reaktioner, forældrene skal være opmærksomme på hos børnene.

RÅDGIVNING OG KURSER

Der udbydes for øjeblikket rådgivning og kurser i regi af Kriminalforsorgen og pårørende foreningen SAVN til den tilbageblevne forælder. På disse kurser får forældrerne viden om, hvordan situationen med den fængslede far håndteres, hvad deres egne reaktioner er, hvordan de kan tale om fængslingen med børnene, og hvilke følelsesmæssige reaktioner, de skal være opmærksomme på hos børnene.

Den fængslede forælder

Denne indsats bør fortsætte og styrkes, fx ved at:

- Udbrede viden om eksisterende kurser til de tilbageblevne forældre og sikre, at så mange som muligt får adgang hertil, herunder forældre med anden etnisk baggrund end dansk.
- Tilbyde en kontaktperson, som både kan være kommunal eller frivillig. En kontaktperson kan hjælpe den tilbageværende forælder i hverdagen, både med at give støtte i den situation, familien er i, men også hjælpe med strategier for at håndtere den nye situation i familien og i forhold til den indsatte far. Kontaktpersonen kan også hjælpe med praktiske ting i hjemmet for at give den tilbageværende forælder et pusterum, fx tage børnene til en aktivitet. Det vil være hensigtsmæssigt, at kontaktpersonen løbende får sparring og rådgivning.
- Oprette et chatpanel for pårørende, hvor tilbageværende forældre kan udveksle erfaringer med ligesindede. Det kan fx være i frivilligt regi.

UNDERRETNING VED FÆNGSLING

Når en forælder (dvs. samboende med et barn) arresteres, bør Kriminalforsorgen tage systematisk stilling til, om der skal foretages en underretning til de sociale myndigheder.

KONTAKT MELLEM FÆNGSLET FORÆLDER OG BARN

Mulighederne for kontakt med den indsatte forælder og barnet kan styrkes, fx ved at:

- Indføre mere fleksible besøgstider, der tager hensyn til børnenes hverdagsliv i familien, skolen og fritiden. Mere tid på de rigtige tidspunkter vil gøre det lettere at bevare familiekontakten til gavn for både den indsatte og barnet.
- Styrke muligheden for relevante og alderssvarende aktiviteter mellem forældre og børn i fængslet. Det kan være aktiviteter, der muliggør, at forældre og børn laver noget sammen, som fx spil, sport eller bagekurser (som allerede bruges i flere fængsler). Her bør være særligt fokus på aktiviteter målrettet de unge.
- Flere familiearrangementer.
- Styrke muligheden for elektronisk kommunikation. Det vanskeliggør kontakt mellem en indsat forælder og barn, når forælderen ikke kan bruge de kommunikationsredskaber, som børn bruger i hverdagen (fx Skype, sms, Facebook mv.) Disse redskaber bør kunne bruges til kontakt med barnet, under hensyntagen til gældende sikkerhedsregler.

STØTTE OG VEJLEDNING

De indsattes rolle som forældre kan støttes yderligere, fx ved at:

- Tidligere indsatte forældre kan fungere som rollemodeller for indsatte forældre. De kan fx rådgive og dele erfaringer med indsatte forældre, så de kan rustes til, hvordan de mest hensigtsmæssigt kan fortælle barnet om situationen. Det kan fx være i regi af Kriminalforsorgen eller frivillige foreninger.

- Fortsætte og styrke arbejdet med fædregrupper i fængslerne. Der er startet gruppeforløb for fædre i fængslerne, der ledes af socialrådgiver, psykolog eller lignende. I forløbet får fædrene viden om, hvordan de håndterer forholdet til deres barn og barnets anden forælder, om hvordan de kan tale med barnet om fængslingen, og hvilke følelsesmæssige reaktioner, forældrene skal være opmærksomme på.

ØGE BRUGEN AF FODLÆNKE(DOM)

Det kan gøres muligt for forældre med kortere domme at søge om fodlænkeordning fra fængslingens start, så afsoningen i højere grad kan ske i hjemmet.

BESØGSVEN

Det kan etableres ordning med en besøgsven uden for fængslet, der kan støtte op om barnets og den fængslede forældres relation. Det kan fx være en besøgsven, som både besøger den fængslede og barnet, og som efter behov tager barnet med på besøg i fængslet. Det kan fx være i regi af kommunen eller frivillige foreninger.

BEDRE SKOLETRIVSEL

Børnenes oplevelser af skoletrivsel kan styrkes, fx ved at:

- Give lærere, pædagoger og skoleledere viden om, at børn af fængslede – som andre udsatte børn – kan have behov for særlig støtte, men også, at skolen kan være et særligt frirum og give barnet bedre trivsel. Det kan ske fx gennem undervisning, workshops, skriftligt materiale, besøg i fængsel mv.
- Sætte fokus på det enkelte barns trivsel. For eksempel gennem støttefunktion, der kan varetages af lærere, pædagoger eller sundhedsplejersker, der i forvejen kender barnet eller af mentorer udefra – afhængig af, hvad det enkelte barn ønsker. Det vigtigste er, at der altid er én, der har tid til en snak, og som har til opgave at tage sig af børn i sårbare situationer.

FLERE FRITIDSAKTIVITETER

Opmærksomheden kan styrkes på at hjælpe de indsatte børn til at komme i fritidsklubber og fritidsaktiviteter, så de kan være mere sammen med jævnaldrende.

ØGET VIDEN PÅ PROFESSIONS- UDDANNELSERNE

Viden om børn af fængslede kan inkorporeres i undervisningen i fx lærer-, pædagog- og socialrådgiveruddannelserne.

Helene Oldrup:

"Man kan ikke tale om 'børn af fængslede' som en samlet gruppe"

Helene Oldrup er ph.d. i sociologi og forsker på SFI. Hun forsker i udsatte og sårbare familier og børns hverdagsliv og trivsel og har været projektleder på undersøgelsen om børn af fængslede.

Helene Oldrup, hvad er de vigtigste resultater af undersøgelsen, set fra et forskningsmæssigt synspunkt?

Først og fremmest giver undersøgelsen et meget righoldigt billede af børnenes situation. Vi anvender både registerdata, spørgeskemaer og interviews for at indkredse børnenes vilkår, og det giver mulighed for at belyse deres vilkår i bredden og i dybden. Særligt i internationalt perspektiv har registerdata en høj datakvalitet. I Danmark er vi som forskere i den privilegerede situation, at vi kan trække på enormt mange registeroplysninger om befolkningen, og herunder også denne gruppe familier – selvfølgelig under hensyntagen til den datasikkerhed, som vi også vægter så højt herhjemme.

Jeg synes, et af de vigtigste resultater er den forskellighed, vi kan se i børnenes opvækstvilkår, når vi sammenholder dem med faderens fængslingsforløb. I den analyse kan vi se, at langt de fleste af børnene oplever, at deres far har få og korte fængslinger, som ligger relativt tidligt i deres liv. De er mere udsatte end andre danske familier, men de klarer sig bedre end den mindre del af gruppen, som har fædre, der har været lang tid i fængsel, eller som ryger ind og ud af fængsel, og hvor det her har fyldt mere i børnenes liv. De børn bliver fx oftere anbragt, og de får oftere en psykiatrisk diagnose. Vi kan ikke sige med sikkerhed, at det skyldes fængslingen, men de har i hvert fald nogle sværere vilkår end flertallet.

Det resultat er rigtig vigtigt i det sociale arbejde, for det viser, at man ikke kan tale om 'børn af fængslede' som en samlet gruppe, men må se mere detaljeret på deres vilkår. Og så er det en unik analyse set fra et forskningsmæssigt synspunkt, netop fordi den kun er mulig på grund af de registerdata, vi har adgang til i Danmark.

Ser man på den kvalitative del af undersøgelsen, synes jeg, det er et centralt resultat, at fængslingen påvirker børnenes hverdag så meget. De oplever forandringer både i hjemmet og skolen, relationerne ændres, barnets rolle i familien bliver anderledes, og hele situationen omkring besøg og kontakt med den fængslede skaber nogle udfordringer. Det peger på, at børnene også i hverdagen skal have noget støtte af de faglige miljøer, der møder dem – fx skolen, daginstitutionen og socialforvaltningen.

Hvordan vil du og dine kolleger fortsætte forskningen i børn af fængslede?

Vi kommer helt sikkert til at arbejde videre med det materiale, der ligger i undersøgelsen. For eksempel vil vi gerne publicere nogle af resultaterne i internationale forskningstidsskrifter. Vi vil også gerne lave flere analyser af sammenfaldet mellem opvækstvilkår og fængslingsforløb, som jeg nævnte før – her er der langt flere forhold i barnets liv, man kunne inddrage.

Endelig er der et emne, som denne rapport ikke berører, nemlig løsladelsen og den overgang, der sker, når faderen træder ind i familien igen – hvad enten han nu bor sammen med barnet eller ej. Vi ved fra fagfolk, at det kan være en svær proces, og det kunne være interessant at belyse forskningsmæssigt. Så der er nok at arbejde videre med.

HELENE OLDRUP

Konklusion

Undersøgelsen viser, at børn af fængslede er en mangfoldig gruppe, der vokser op under forskellige vilkår. Som gruppe betragtet er de dog mere udsatte end danske børn generelt. Fængslingen påvirker i høj grad børnenes hverdag, og særligt de unge har brug for støtte til at navigere i en ny hverdag, hvor oplysningen om fængslingen skal håndteres i skolen og blandt venner.

I det følgende opsummeres de væsentligste resultater af undersøgelsen.

EN MANGFOLDIG GRUPPE

Undersøgelsen viser, at børn af fængslede er en mangfoldig gruppe. De har forskellige familiebaggrunde, vokser op under forskellige vilkår og bliver påvirket af fængslingen på forskellige måder.

Børn af fængslede er generelt mere udsatte end andre børn, når man ser på forældrenes baggrund, økonomi og ressourcer – men variationen i gruppen er stor. Undersøgelsen tyder fx på, at fædrenes fængslingsforløb har en betydning for de vilkår, børnene vokser op under: De børn, for hvem fængslingerne har fyldt meget i barndommen, bliver bl.a. oftere anbragt og får oftere psykiatriske diagnoser end resten af gruppen. Også børnenes familieformer ser ud til at have en betydning: Børn fra brudte familier trives på en række områder dårligere i hverdagen.

Disse resultater peger på, at der i det socialfaglige arbejde bør være en differentieret tilgang til børn af fængslede – i erkendelse af, at børnene deler oplevelsen af at have en far i fængsel, men derudover har forskellige vilkår og udfordringer.

EN ÆNDRET HVERDAG

Undersøgelsen viser, at fængslingen trækker spor langt ind i børnenes hverdag. De skal ikke kun forholde sig til fraværet af faderen og indarbejde besøg og kontakt til fængslet i deres hverdag. Fængslingen har også en langt bredere betydning

for børnenes liv i hjemmet, skolen og fritiden, ligesom det påvirker deres trivsel. Særligt de unge fortæller om ændrede roller i familien, hvor de selv i højere grad bidrager praktisk, økonomisk og følelsesmæssigt i hverdagen.

Dette resultat tyder på, at indsatser og tiltag over for disse børn og unge ikke kun skal have fængslet og Kriminalforsorgen som institutionel ramme – også andre aktører skal have fokus på denne børnegruppe. Det kan fx være de institutioner og skoler, hvor børn og unge kommer, samt børne- og ungeforvaltninger og frivillige organisationer.

HEMMELIGHEDER OG FORTROLIGHED

Børn og unges fortællinger viser, at det kan være vanskeligt at tale med andre om faderens fængsling. De yngre børn får ikke altid at vide om fængslingen, og de unge skal lære at håndtere oplysningen om fængslingen og vælge, hvem de vil dele den med. Deres hverdagsliv bliver derfor langt mere kompliceret og modsætningsfyldt, og det kan være med til at forklare deres dårlige trivsel.

Særligt de unge giver udtryk for, at de har brug for at dele fortællingen om deres far med andre, men også, at de ikke deler den med alle. Dette forhold er vigtigt at tage i betragtning i videreudviklingen af de tiltag for unge med en forælder i fængsel, som allerede findes i bl.a. Kriminalforsorgen, Røde Kors og foreningen SAVN. Der bør om muligt etableres rammer, hvor børn og unge kan støttes til at dele deres erfaringer og perspektiver, men samtidig kan opretholde en vis privathed.

Adresser og information

MERE INFORMATION OM UNDERSØGELSEN

Helene Oldrup, Rikke Fuglsang Olsen, Signe Frederiksen og Sofie Henze-Pedersen:
"Indsat far, udsat barn? Trivsel og hverdagsliv for børn af fængslede." SFI-rapport 16:17. 2016.

Rapporten kan downloades via www.sfi.dk. Undersøgelsen er gennemført med støtte fra Egmont Fonden.

BAGGRUNDSLITTERATUR TIL AFSNITTET "IDEKATALOG: INDSATSER FOR BØRN AF FÆNGSLEDE"

Scharff-Smith, P. & L. Gampell (red.) (2011): *Children of Imprisoned Parents*. Institut for Menneskerettigheder.

Jones, A.D. & A.E. Wainaina-Wozna (red.) (2013): *Children of Prisoners. Interventions and Mitigations to Strengthen Mental Health*. University of Huddersfield.

Børnerådet (2009): *Rapport til FN's Komité for Barnets Rettigheder – Supplerende rapport til Danmarks 4. periodiske rapport*.

MERE INFORMATION OM FAMILIER TIL INDSATTE

Direktoratet for Kriminalforsorgen
Tlf. 72 55 55 55, mail dfk@kriminalforsorgen.dk

Foreningen SAVN
Telefonvagt 28 80 60 00, mail info@savn.dk

Ungdommens Røde Kors
Tlf. 35 37 25 55, mail info@urk.dk

Børnerådet
Tlf. 33 78 33 00, mail brd@brd.dk

Dette hæfte præsenterer de væsentligste resultater af SFI-rapporten "Indsat far, udsat barn? Hverdagsliv og trivsel blandt børn af fængslede" (SFI-rapport 16:17). Undersøgelsen og hæftet er blevet til med støtte fra Egmont Fonden.

Mellem 5 og 6 pct. af en børneårgang oplever, at deres far eller mor kommer i fængsel, inden barnet fylder 18 år. Undersøgelsen stiller skarpt på disse børn og deres hverdag. Den ser bl.a. på børnenes opvækstvilkår, deres familieforhold, skolegang, forældrebaggrund, trivsel og kontakt til den fængslede. Undersøgelsen beskriver også, hvordan hverdagen i familien ændres som følge af fængslingen, og den giver stemme til en række børn og unge, der fortæller om deres egen oplevelse af fængslingen og den ramme, den sætter om deres liv.

Undersøgelsen trækker både på registerdata om børnene og deres familier, på en større spørgeskemaundersøgelse blandt børn af fængslede og deres primære omsorgsgiver samt på en række kvalitative interviews med børn og unge, hvis far sidder i fængsel.

Dette hæfte rummer også en række interviews med fagfolk, der kommenterer og perspektiverer undersøgelsens resultater, set fra netop deres stol. De interviewede er Elisabeth Toft Rasmussen, projektleder for børneansvarligordningen i Kriminalforsorgen; Rikke Schultz Betak, familieterapeut på Pension Engelsborg, Kriminalforsorgen; Line Dahl Krabsen, formand for foreningen SAVN, der støtter pårørende til fængslede; Per Larsen, formand for Børnerådet; og Helene Oldrup, forsker på SFI og projektleder for undersøgelsen.

